

28. McCulloch Richard. The Nordish Race : [Electronic source]. – Access to the source: <http://www.racialcompact.com/nordishrace.html#anchor413671>
29. Stringer Christopher, Gamble Clive. In Search of the Neanderthals. – London: Thames and Hudson, 1993. – pp. 121-122.
30. Taylor J. White Identity: Racial Consciousness in the 21 Century/ Jared Taylor. – Oakton, Va. : New Century Books, 2011. – 340 p.

Summary

The different approaches to the interpretation of the notion of “national character” and its connection with racial approach are analyzed in the article. The influence of the national character on the aytostereotypes formation is traced. The cultural-historical sources and linguistic phenomena that are the archetypical basis of stereotypical views of the English and the Ukrainians about themselves and their national character are reconstructed.

УДК 811.14'36

ДО ПИТАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОГО ВЧЕННЯ АПОЛЛОНІЯ ДИСКОЛА

Яцків О.М.

ДВНЗ “Ужгородський національний університет”

Постановка проблеми та її визначення. Стародавню Грецію справедливо вважають колискою європейського мовознавства. Особливий внесок у розвиток світової лінгвістики належить таким відомим давньогрецьким дослідникам, як Платон, Арістотель, Діонісій Фракієць, Аполлоній Дискол. Саме Аполлонію Дисколу належить чимала заслуга у дослідженні основних аспектів лінгвістики давньої Греції.

Актуальність статті пояснюється відсутністю комплексного вивчення даної проблеми. Окремі, вибіркові дані, що стосуються висвітлення цього питання знаходимо у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників: Л.М. Гаврило, А.В. Добіаш, Р. М. Оленич, М. В. Орос, О. В. Сафроняк, А. Buttman, L. Lange.

Мета статті – дослідити наукові праці А.Дискола, що стосуються таких аспектів вивчення специфіки давньогрецької мови, як морфологія, синтаксис та окремих її діалектів.

Завдання дослідження полягає у комплексному вивченні підходу цього відомого олександрійського вченого першої половини II ст. н. е. до вивчення проблем граматики та стилю старогрецької мови.

Матеріалом дослідження є перша граматична праця про синтаксис “Περὶ συντάξεως τῶν τοῦ λόγου μερῶν” (“Про синтаксис частин мови”) в чотирьох книгах, яка збереглась до наших днів. У коло його дослідження входили проблеми морфології, синтаксису, питання діалектів та ін. До нас дійшли лише п'ять праць цього граматака: згадана вище праця “Про синтаксис...”, “Περὶ ἐπιρρήματων” (“Про прислівники”), “Περὶ ἄντωνυμιῶν” (“Про займенники”), “Περὶ θαυμασίων ἄκουσμάτων” (“Про дивовижні звуки”). Зберігся також уривок його праці про прислівники. (Див. Список джерел).

Виклад основного матеріалу та отримані висновки.

Найвищого розквіту давньогрецька граматика досягла у працях Аполлонія Дискола про синтаксис. Він був одним із найвідоміших олександрійських вчених першої половини II ст. н. е. у давній Греції, що досліджував граматику і проблеми стилю. Про морфологічне вчення цього олександрійського граматака можемо судити також на основі аналізу схолій до “Граматики” Діонісія Фракійця та уривків із творів римського граматака Прісціана, для якого Аполлоній Дискол був беззаперечним авторитетом.

Аполлоній Дискол є граматиком тексту, що аналізує вирази і їх форми, але з точки зору їх текстової дистрибуції, характеризуючи морфологічні особливості не ізольовано, а як елементи текстових структур. У першій книзі “Синтаксису” він перераховує частини мови у певній послідовності, зазначаючи, що вона не випадкова. Він перший серед античних мовознавців встановлює строгу ієрархію частин мови, обґрунтовуючи послідовність розташування їх нерівнозначністю [7, с. 54]. Він поділяє частини мови на самостійні та несамостійні. Пріоритетне становище все ж віддається імені, оскільки дія може відбутися лише тоді, коли є дійова особа.

Запозичивши кількість частин мови та їх назви у своїх попередників, Аполлоній Дискол поділяє всі частини мови на групи: πτωτικά ‘ті, що відмінюються за відмінками’ (ім'я, дієприкметник, артикль, займенник); ῥήματα ‘ті, що змінюються за часами і особами’ (дієслова); ἄκλιτα ‘ті, що не змінюються’ (прийменник, прислівник, сполучник). Як бачимо, основою такого поділу є чисто морфологічний критерій, який до Аполлонія Дискола ніде не фіксувався.

Аполлоній дає таку дефініцію імені, – відмінювана частина мови, яка показує загальну або власну якість кожного з наявних тіл або речей. Якщо у Діонісія Фракійця ім'я означає субстанцію, то у Аполлонія служить для позначення субстанції, наділеної певними якостями. Такий підхід засвідчує вплив ідеї стоїчної теорії, згідно з якою частини мови співвідносяться з логічними категоріями, зокрема ім'я відповідає якості. Аполлоній вважав, що рід імен визначається граматичною формою, а не значенням слова і розглядав три роди: чоловічий, жіночий, середній, даючи їм ті ж терміни-назви, що й Діонісій

Фракієць. Діонісієві поняття ‘загальний рід’ та ‘спільний рід’ він об’єднав під терміном κοινός γένος, ‘спільний рід’. Вважаючи однину означеною, а множину неозначеною, цей олександрійський граматики окреслює число як ознаку слова, що має здатність вказувати на різницю у кількості.

Під терміном ῥῆμα ‘дієслово’ автор “Синтаксису” розумів безвідмінкову частину мови, яка особливими формами показує різні часи, виражає дію або страждання, вказує на особи, числа, а також способи. Він іде далі від Діонісія Фракійця, вказуючи на можливість дієслова вживатись у різних способах. Акциденції дієслова у нього ті ж, що у Діонісія: способи, стани, види, числа, особи, часи, дієвідміни. Визначення способу у нього полягає в тому, що це – душевний намір, це – спосіб, у який душа схиляється до чогось. Аполлоній виділяє п’ять способів: дійсний, наказовий, бажальний, умовний, неозначений з тими ж назвами, що і у Діонісія Фракійця. Розгляд дієслівних способів він почав із неозначеної форми дієслова (ἀπαρέμφατος). На відміну від своїх попередників, форму інфінітива він вважає дієслівною, зазначаючи, що вона не має ні чисел, ні осіб, а тільки часи і стани. Оскільки ця форма у певних умовах може замінити інші способи, то вона повинна знаходитись на першому місці серед способів. Серед античних граматики важко знайти такого, який би так детально і добросовісно занурювався у граматики аспекти, як Аполлоній Дискол. Розглядаючи форми інфінітива, він на багатьох прикладах показує трансформацію інших способів у інфінітив, зазначаючи, що зв’язок інфінітива з особовими дієсловами не довільний, слова підбираються відповідно до значення, щоб висловлювання мало реальний зміст. Аналіз його вчення засвідчує, що він сприймав складну синтаксичну категорію – складний присудок як семантичну єдність, відчував суб’єктну природу акузатива в конструкціях після *verba dicendi*, дієслів, що виражають процес мовлення. Аполлоній зазначав, що дійсний спосіб вживається для позначення ствердження, заперечення та у питальних реченнях.

Для вираження бажання у давньогрецькій мові вживалася спеціальна експресивно-модальна частка εἰδέ, яку граматики називає прислівником. Аналізуючи бажальний спосіб, автор “Синтаксису” помітив направленість цього способу у майбутнє за змістом, виражену в теперішньому і минулому часі. Він зазначав, що форма імператива теперішнього часу теж передбачає відповідне в часі виконання наказу, що також пов’язане із тривалістю дії. На його думку, друга особа наказового способу вживається зі словами ἄγε, φέρε, звертає увагу на те, що перша особа не має наказового способу.

Аналіз функцій кон’юнктива, як і інших дієслівних способів, у нього не повний, – він згадує *coniunctivus prohibitivus* ‘кон’юнктив заборони’. У розгляді конструкцій кон’юнктива помітні зародки вчення про послідовність часів у складному реченні, хоча ще відсутній поділ складного речення на головне і підрядне. Серед найцінніших висновків, до яких дійшов Аполлоній Дискол, досліджуючи дієслівні способи, слід виділити такі: він перший зумів помітити і правильно проаналізувати синтаксичні особливості вживання інфінітива в мові,

йому вдалося виділити дієслівне керування і сформулювати правило про його незмінність у залежних конструкціях, він дійшов висновку, що виразити час дії можливо тільки формами індикатива [2, с. 26].

Аполлоній Дискол не дав у своїх творах визначення дієслівного стану. На глибоке розуміння природи активного, пасивного та середнього стану, які виділяє автор, вказує пророблений ним порівняльний аналіз активних та пасивних конструкцій. Він окремо розглядає середній стан і середні дієслова (μέσα ῥήματα). Середні слова – це ті, які при активних закінченнях можуть мати пасивне значення і навпаки. Від античності аналіз та розмірковування про медіальні або середні дієслова дійшли до нас лише від Аполлонія Дискола. Ілюструючи теоретичні висновки та положення, граматик показує дієслівні форми у складі конструкцій. Поділяючи та характеризуючи дієслова, що належать до активного, пасивного та середнього стану, автор в основу поділу кладе семантику. Його семантична класифікація дієслів у всій олександрійській граматичній науці є єдиною та неперевершеною за повнотою та детальністю викладу [3, с. 15].

Цей олександрійський граматик з позицій синтаксису трактує систему часів. Він визначає дієслово як частину мови, яка показує різні часи. Для визначення часів дослідник вживає терміни діонісійського походження, групує дієслова за ознакою вираження часу, дослідник орієнтується не тільки на час, а й на вид дієслівної дії, приділяє увагу взаємозв'язку способу та часу. Новизна його теорії полягає у тому, що до нього ніхто із дослідників не висвітлював питання про те, що час дієслова найкраще виражається дійсним способом. Подібно до Діонісія, він видо-часову систему стоїків замінив відносно-часовою.

Аполлоній Дискол розташовує дієприкметник у переліку частин мови після імені і дієслова, мотивуючи це його природою, – походить від цих частин мови і пов'язаний з ними, звідси і назва: μετοχή 'співучасть'. Про погляди Аполлонія стосовно дієприкметника можемо судити на підставі свідчень Прісціана, який, називаючи Аполлонія найбільшим авторитетом у граматичному мистецтві, викладає його вчення на основі втраченого аполлонівського трактату "Περὶ μετοχῆς" ("Про дієприкметники"). Аполлоній детально описує цю частину мови і розглядає її як таку, що бере участь у акциденціях імені і дієслова. Він зазначає, що дієприкметник має спільні акциденції з іменем (відмінок, рід, число) та дієсловом (час, стан), але йому не властиві особи і способи. На відміну від Діонісія, що обмежується лише визначенням, Аполлоній глибоко розмірковує про дієприкметник, зазначає, що він походить від дієслова та вказує на відмінності цих двох частин мови. ἄρθρον 'суглоб', 'член' він ставить у переліку на четверте місце, зараховуючи до членів артикль та відносний займенник, артикль він називає препозитивним, а відносний займенник – постпозитивним членом. Суть цієї частини мови – у відтворенні раніше згаданої особи, а не у виконанні функції розрізнення роду.

Займенник окреслює як слово, що визначає особи, поставлене замість імені, відрізняється у відмінках і числі, хоча і не визначене за звуковою формою у роді. Вважає, що займенник виконує дві основні функції: дейктичну і

анафоричну; він також ділить займенники за їх утворенням на первинні та твірні. До перших граматик відносить особові займенники, до других – присвійні. Під терміном “займенник” Аполлоній Дискос розумів особові, присвійні, зворотні та вказівні займенники.

Терміном πρόθεσις ‘прийменник’ (від προτίθημι ‘ставити вперед’) Аполлоній визначає як невідмінювану частину мови, що виступає перед усіма частинами мови у складі слів або окремо. Граматик розглядає прийменник перед прислівником, бо він може стояти і при імені, і при дієслові, а прислівник – тільки при дієслові. Автор “Синтаксису” поділяє прийменники на односкладові і двоскладові, нараховує вісімнадцять прийменників, вказуючи на їх значення, звертає увагу на випадки, коли прийменники входять до складу слів.

Спеціального визначення сполучника у своєму трактаті “Про сполучники” Аполлоній не дає, з його викладу можемо зробити висновок, що він кваліфікує його як окрему частину мови, що не має самостійного лексичного значення, а служить для зв'язку слів і думок у певному порядку. Він зазначає, що сполучники вказують порядок і смислове значення слів, які вони з'єднують. У своїй класифікації автор наводить 15 видів сполучників, даючи їм окремі назви.

Таким чином, аналіз його граматичного вчення засвідчує значну самостійність автора у трактуванні частин мови, їх акциденцій та синтаксичних функцій. Заслуги цього вченого дуже вагомі. Перш за все встановив строгу ієрархію частин мови, поділивши на самостійні та несамостійні, на ті, що змінюються та ті, що не змінюються, поклавши в основу поділу чисто морфологічний критерій, що до нього ніхто не робив. Детально заглиблюючись у дослідження дієслівних способів, проаналізував синтаксичні особливості вживання інфінітива, виділив дієслівне керування та сформулював правило про його незмінність у залежних конструкціях, прийшов до висновку, що виразити час дії можливо тільки формами індикатива; здійснив єдину за повнотою у всій олександрійській граматичній науці семантичну класифікацію дієслів.

Література

1. Античные теории языка и стиля/ Под ред. О. М. Фрейденберг. – М.-Л., 1936.
2. Гаврило Л.М. Учение Аполлония Дискала о глагольных наклонениях// Иноземна філологія: Питання класичної філології. – Львів, 1982. – Вип. 65. – С. 21–26.
3. Гаврило Л.М. Проблемы глагольного залога в александрийской грамматике// Иноземна філологія: Питання класичної філології. – Львів, 1985. – Вип. 80. – С. 15.
4. Добиаш А.В. Синтаксис Аполлония Дискала// Изв. ист.-фил. ин-та. – 1881. – VI.
5. Оленич Р. М. Александрийская грамматическая школа// История лингвистических учений. Древний мир. – Л., 1980. – С. 214–233.

6. Орос М. В. Вчення про синтаксис в античному мовознавстві// Проблеми романо-германської філології. – Ужгород, 1998. – С. 90–98.
7. Сафроняк О. В. Становлення термінів-назв частин мови у давньогрецькій граматичній теорії // Іноземна філологія: Питання класичної філології. – Львів, 1990. – Вип. 99. – С. 50–58.
8. Apollonii Dyscoli. De constructione libri quattuor/ Rec. G.Uhlig. – Lipsiae. 1910.
9. Buttman A. Des Apollonius Dyscolus vier Bücher über die Syntax, übersetzt und erläutert. – Berlin, 1877.
10. Lange L. Das System der Syntax des Apollonius Dyscolos. – Göttingen, 1852.

Summary

The article considers the Alexandrine grammarian Apollonius Dyscolus. The analysis of his grammar study points to considerable independence of the author in his treatment of the parts of speech. He established a rigid hierarchy of the parts of speech, having divided them into notional and functional, those being conjugated and those which don't. He put into practice the only (as to its completeness) semantic classification of verbs. Taking this into consideration, Apollonius Dyscolus is justly considered to be the author of scientific grammar.

УДК 811.111' 373.46+ 81 – 115

СПІЛЬНИЙ ІНВАРІАНТНИЙ КОМПОНЕНТ: ФОРМУВАННЯ СЕМАНТИЧНОЇ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ТЕРМІНА

Алієва О.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Проблема дослідження механізмів термінотворення та зв'язків між семною структурою та спільним семантичним компонентом - інваріантом, вивчення впливу цих багаторівневих взаємозв'язків на процеси функціонування та еволюції терміна у різних терміносистемах займає значне місце у сучасних семантичних дослідженнях. Основну мету термінології можна визначити як виявлення загальних закономірностей термінування понять окремих галузей знання та будова відповідних термінологічних систем.

Сучасні семантичні дослідження подвійності природи терміна, яка була помічена ще на початку розвитку термінології як самостійного напрямку лінгвістики, дозволяють зробити висновки про те, що ця подвійність надає слову-терміну особливих рис, які відрізняють його від слів загальнонавчальної лексики,